

y en la serena riu en del Pirineu los *ports*», *Canigó* VII, v. 32: la collada és baixa, inundada ja de boira i nuvolades, quan encara els ports emergeixen en amunt cap a les regions serenes.

Com hem dit i anem veient, ha acabat sovint predominant la idea de 'zona de pasturatges' sobre la de 'pas de trànsit' o 'terra de portelles i passades'. En rossellonès en tenim testimonis inequívocs i ben antics: «pagaran reredume, de formages que faran en lurs hostals, 6 formages e no pus, e si-n fasien al *port*, de pintera pagaran 6 formages», segons el reredume d'Estagell de 1369; «dix que'l Sr. Rey ha acostumat de pendre en los *ports* de Clavera [cap a Mosset i Fenollet] e de --- lo pintoratge dels formatges --- per aquesta forma ---» (*InvLC*, s. v. *penturatge*, espècie de re-delme que pagaven les formatgeries del Nord rossellonès).

En alguns dels passatges del *Cartulari* del Lavedà aplegats en el PSW, i en el següent, també relatiu als Pirineus de Bigorra, observem com arriba a poder designar l'alta muntanya, àdhuc si no condueix a cap collada ni pas, p. ex., *lo port de Boo* damunt Vilelongue d'Argelès: si bé esmentat amb aquest nom sobretot quan parlen de formatjar; i igual en altres documentats en el *Libre Verd* de Benac, a. 1406, sigui en el glossari, sigui en altres docs. que hi llegim: «lous òms de Sent Pastós deven fer ['pagar en tribut'] formatge si-n fen e si en *port* puyen» (p. 47). De tota manera, veiem que es tracta de terres altes (*puyen*).

Al capdavant, el mateix que en les valls que vénen a continuació, per la gran solana pirinenca, en terra aragonesa. A la vall d'Ansó a penes se sentia dir *puerto* parlant de collades, però n'anàvem oïnt, a orelles plenes, en qüestió de pasturatges d'alta muntanya: p. ex., em deïen que «la *Foya* y el *Paco* de Gamueta son dos *puertos* separados». I així ho usa sempre el savi amic Jorge Puyó en el seu opuscle «Lista de *Puertos* de *Pasto*» que em deixà copiar en visitar-lo el 1966.

És amb aquest sentit (i no pas «desfiladeros» com tradueix el babau de Riquer) que el trobem en els venerables versos de Cerverí de Girona: «Can Cardona vey, ay gàuig e deport, / qu'e'l món no say loc de plana de *port* / ab mays valor ---» (13/51.42); «lengua destruy ciutat e plas e *portz*, / e la terra fay mudar e partir / e'l mal que fai ---» (54/75.28). Quan al Pallars-Aran-Boí etc. parlen de *vent de Port*, la idea és vaga, però coincideix més amb la de zona que amb la de pas: d'acord amb la geografia, a la Vall Ferrera és el vent de llevant (*bén del pòrt* a Areu, *ben de pòrt* a Tor) a la de Cardós més aviat el del Nord (id. a Estarri de Cardós, 1932-4).

No ens enganyem, creient que *port* és en català un mot essencialment pirinenc. Cert que s'enrereix molt en el nostre extrem oriental. Més al SE. de Cerdanya, a penes se'n troben alguns casos esparsos; p. ex. el *Coll de Port*, a l'extrem E. del Montnegre, damunt Pineda de Mar, que alguns deformen bàrbarament en *Coll de Porc*, justament de resultes de l'escassa freqüència en aquelles comarques).

Però cap al Sud, continua de ple, com sigui que en el

sistema ibèric i tot al llarg de les terres valencianes, el trobem en masses no menys grans, i en denominacions tant o més conspícues que en el Princ. Caldrà que recordem els *Ports de Beseit*? Si ho diem a un tortosí protestarà que són els *Ports de Tortosa*, si a un valencià que són els *Ports de la Tinença*. I consti que ho anirem trobant repetit a cada un dels termes municipals d'aquella zona: els *Ports* de Pauils, els d'Alfara, de Caro, del Mascà, de Vall-de-roures, de Pena-roja, de la Caramella, de la Font del Teix etc. Allà es nota, encara més, que pensen en la terra alta, i poc en un pas de muntanya determinat (per més que el *Port del Mascà* o de *Farrúbbio* és tot un alt pas de muntanya etc.).

Quan es concreta, sol ser, això sí, terra alta, de carena, però sovint no és cap collada precisa; p. ex. *Lo Por del éato* damunt Fredes, al peu del Tossal del Rei (trifini Tort.-Tinença-Matarranya: entre el Princ. i el P. Val.), 1961. Caldrà parlar dels *Ports de Morella*? Que ja han esdevingut una vera denominació coronímic, nom de comarca. També per allà és nom de passos: Port de la Todolella, d'Olocau, de Salvassòria, Llècua, la Pinella, Ares ---, els del Montlleó, n'hi ha a la Serra d'Espadà etc.

I si callem de la regió central, és perquè allà és terra plana. Però reprèn, més fort que mai, tot seguit que travessem el Xúquer: cap a Aigüesvives, Barxeta i la Valldigna. A la zona de Xàtiva-Albaida s'observa que els *ports* són passos de muntanya sempre; però, en contrast amb el Princ. i totes les seves adjacències, aquí es tracta de collades ben poc altes, com el *Port de Càrker*, entre aquest poble i la Llosa de Ranes, cota 175 alt. (3° 08 × 39° 02, si bé abans era uns centenars de metres més al SO., tirant cap a Castelló de la Ribera); i a d'altres collades baixíssimes com la que uns anomenen dels *Granoteros* o les *Granotes* (i d'altres en diuen *Port del Sapo*, innovació faceciosa a base d'allò), que només té 89 alt. (40 metres més que l'església de L'Énova).

Cal, però, sempre, allà com en el significat primitiu dels Pirineus, que es tracti d'una collada que serveixi per passar d'una vall (o d'un poble) a l'altra, que altrament en dirien *collado* (o potser *coll*); però àdhuc el pas d'Énova a Barxeta, que ja és més alt que el del Sapo (111 alt.) i hi ha passat sempre un considerable camí ral, en diuen *El Collado* (per antonomàsia, no pas *Port*); el *Port de l'Olleria* (3° 07 × 38° 55) de 393 alt., entre aquell poble i Canals, té 140 m. més que aquell poble, però no és per això que li diuen *port*, sinó perquè coincideix amb el límit entre els dos termes i hi passa el camí que mena d'un poble a l'altre. El *Port* d'Albaida, entre la Vall d'Albaida i la d'Alcoi, no és tampoc d'una gran altura etc.

Més al Sud, en terres més altes, però sempre en el trànsit d'un poble o vall a la contigua: el *Port* de Camarell tramunta de la Vall de Confrides als vessants d'Alcoi, pel peu del *Penyó del Port* i el *Morro del Port*. Però també s'hi escau que designi més aviat una zona de muntanya que un trànsit precís: com el *Port del Reconco*, de venerable nom mossàrab, cap amunt